

УДК 330.351:621.311

Теоретичні положення дослідження та розпізнавання «пасток відсталості» в економіці країни

Белікова Надія Володимирівна

доктор економічних наук, професор,

професор кафедри маркетингу, ХНЕУ ім. С. Кузнеця

nadezdabelikova@gmail.com

Проблема розпізнавання формування «пастки відсталості» та потрапляння країни до неї є складною та недостатньо вирішеною у теоретичному та практичному аспектах. На даний час існує декілька груп теорій та концепцій, що досліджують процеси соціально-економічного розвитку країн світу та вивчають фактори, які заважають економікам різних країн розвиватися стабільно та забезпечувати хоча б середній або високий рівень життя населення. Проте, як показав проведений аналіз, ці теорії зосереджуються на одному або декількох факторах, що спричиняють соціально-економічну відсталість країни, але не досліджують взаємозв'язок між цими факторами. Крім того, в науковій літературі представлено не так багато досліджень проблем потрапляння до «пастки відсталості» країн, які зазнавали військової агресії. Тому розробка теоретичних положень дослідження проблеми розпізнавання «пасток відсталості» в економіці країни має спиратися як на теоретичний базис існуючих теорій та концепцій, що розкривають особливості соціально-економічного розвитку країн, багатіння та зубожіння одних країн на фоні інших, але й на узагальнення практичного досвіду виходу країн з «пастки відсталості», аналізі механізмів та ресурсів, що були залучені для цього (рис. 1).

Розглянемо перший блок запропонованої на рис. 1 схеми. Наукове підґрунтя дослідження проблем нерівномірності соціально-економічного розвитку різних країн знаходиться в полі загальної економічної методології, яка намагається пояснити, чим одні країни відрізняються від інших.

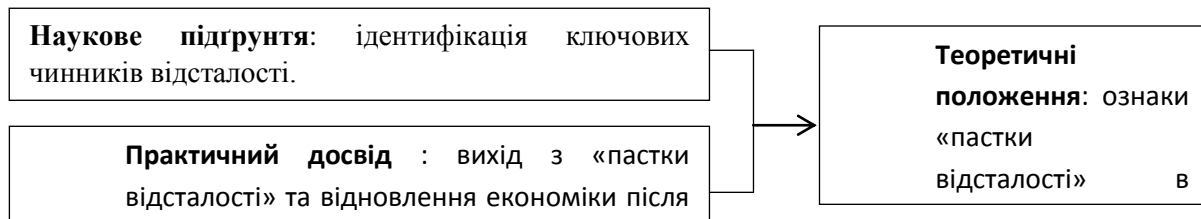

Рис. 1. Логіка розробки теоретичних положень дослідження проблеми розпізнавання «пасток відсталості» в економіці країни

Економічна методологія, за визначенням Боуманса та Девіса [1], являє собою філософію науки, яка застосовується для економічної теорії. Економічна методологія вивчає природу допущень, типи аргументів та способи пізнання економічних явищ, які дослідник може спостерігати та фіксувати. Економічна методологія спирається на форми пояснення та риторичні стратегії, які використовуються в економічній науці.

Таким чином, економічна методологія оперує певними критеріями, за допомогою яких відбувається верифікація одержаних наукових результатів та висновків. Одним з таких критеріїв є запропонований К. Поппером принцип перевірки наукових гіпотез на основі «фальсифікації». Даний метод базується на встановленні асиметрії між доведенням та спростуванням наукової гіпотези. Виходячи з нього, критерієм науковості певного твердження або висновку є його принципова емпірична спростованість. Якщо наукову гіпотезу важко спростувати емпірично, робиться висновок, що вона не належить до сфери наукових досліджень або через свою двоїсту природу, або через нерозвиненість наукового інструментарію, або з інших причин [2].

Т. Кун [3] розробив теорію, що досліджує зміну домінуючих наукових парадигм під впливом наукових революцій. Розвиток науки здійснюється шляхом зміни періодів «нормальної науки» науковими революціями, які заміщають одну парадигму іншою. Критики даної теорії звертають увагу на те, що значні успіхи в методологічному пізнанні можуть бути досягнуті без відмови від вже розроблених парадигм.

В рамках продовження ідеї Т. Куна щодо розвитку методології науки в контексті домінуючої парадигми була розроблена теорія І. Лакатоса [4], яка

доводить, що розвиток науки відбувається в рамках декількох конкуруючих парадигм, кожна з яких має «ядро» та «захисну оболонку». Кожна наукова парадигма має свої науково-дослідницькі програми, що можуть відрізнятися методами та результатами досліджень.

К. Ерроу [5] зробив акцент на розбіжностях у методології досліджень позитивної та нормативної економічних теорій. Результати економічного аналізу залежатимуть від методів, що використовує дослідник та його ціннісних установок. Тобто результати економічного дослідження завжди носять дещо суб'єктивний характер.

Так наприклад інституціональна економіка досліджує особливості формування організаційного, правового та інституційного чинників, що визначають особливості розвитку країни. проте відсутність єдиної методології не дозволяє виробити єдиного підходу щодо визначення впливу створених в країні інститутів на її довгостроковий економічний розвиток та загрозу потрапляння країни до «пастки відсталості». При цьому інститути все ж таки розглядаються як базовий чинник, що пояснює розбіжності між рівнями соціально-економічного розвитку різних країн світу.

Т. Веблен визначає інститут як домінуючий тип відносин в соціальній системі країни, розповсюджений спосіб мислення, найбільш поширені уявлення щодо способу життя суспільства. Інститути визначаються через норми та ідеї, стандартизовані суспільні звички, соціальну організацію, яка через традиції, звичаї та законодавчі обмеження призводить до створенню довгострокових та стійких моделей поведінки.

Д. МакКлокі [6], спираючись на засади інституціональної теорії [7], розробив концепцію застосування риторичних методів в економічних дослідженнях, в рамках якої зроблено спробу приділити більше уваги практичній цінності тверджень та висновків різних економічних теорій. Риторична концепція передбачає розробку певних стандартів, за допомогою яких буде здійснюватися організація методологічного дослідження. Дані

стандарти мають враховувати усю сукупність фактів та забезпечити більш легке донесення одержаних висновків до науковців та суспільства в цілому.

Отже, будь-яке економічне дослідження передбачає постановку та вирішення наступних питань, що формулюються та вирішуються в рамках інституціональної теорії:

- визначення предмету дослідження (такий вибір здійснюється під впливом як об'єктивних чинників, пов'язаних з природою та сутністю дослідження, але й припускає вплив суб'єктивних чинників, пов'язаних з особистістю дослідника);

- вибір методів дослідження (відображає нормативні погляди дослідника щодо предмету дослідження та здійснює вплив на збір фактів та їх узагальнення й інтерпретацію);

- визначення критеріїв оцінювання результатів дослідження (встановлення правил, за якими буде здійснюватися оцінка одержаних фактів та ціннісних висновків в процесі дослідження).

Перелік використаних джерел

1. Boumans M., Davis J. (2010). *Economic Methodology. Understanding economics as a science*. Palgrave MacMillan.
2. Поппер К. *Логика научного исследования*. М.: «Республика», 2004.
3. Кун Т. *Структура научных революций*. М.: «Издательство АСТ», 2003. 592 с.
4. Lokatos I. *The methodology of Scientific Research Programmes Philosophical papers*. – Vol. 1. – Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
5. Arrow K. J. *The Economic Implications of Learning by Doing*. *The Review of Economic Studies*. Vol. 29, No. 3 (Jun., 1962), pp. 155-173.
6. McClockey D. (1998). *The Rhetoric of Economics*. Second Edition. The University of Wisconsin Press.
7. North D. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press. 1990. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511808678>